

Original Research

The Lived Experience of Women Regarding Family-Centric Roles in the Southern Neighbourhoods of Tehran

Fatemeh Farhadi babadi¹
Mehrdad Navabakhsh²
Talieh Khademian³

Abstract

Recent governmental approaches have been focused on recognizing the role of women in families. However, most studies have primarily addressed the challenges of women's employment rather than assessing the needs of Housewives, despite a significant portion of women being Housewives. On the other hand, policymaking concerning women without a direct understanding of their issues will not yield the necessary effectiveness. This research employs a phenomenological approach and semi-structured interviews to explore the lived experience of 20 women residing in the southern districts of Tehran, aiming to present a feminine narrative of the traditional family to directly understand the experiences, needs, and concerns of Housewives. Interviews were analysed using Van Manen's method, revealing three main themes: shifts in power dynamics, ambivalence toward femininity, negative coping strategies, and eight subthemes including children's disobedience, increased agency of women within the family, increased agency of women in external relationships, love for the family, feelings of being disregarded, suffocation, fear of the future, and a sense of helplessness.

¹. Ph.D Student in Cultural Sociology, Department of Social Sciences & Sociology, Faculty of Literature, Humanities & Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran .ftp.farhadi@gmail.com

². Professor of Sociology, Department of Social Sciences & Sociology, Faculty of Literature, Humanities & Social Sciences, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. navabakhsh@srbiau.ac.ir. **(Corresponding Author)**

³. Assistant Professor of Sociology, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran. t_khademian@iau-tnb.ac.it.

Submit Date: 2024/15/03

Accept Date: 2024/22/09

DOI: 10.22051/JWSPS.2024.45775.2821

The results indicate that the traditional family neither provides an ideal model for meeting women's needs nor is it an ineffective pattern that should be abandoned. Improving the situation of Housewives is contingent upon informed policymaking, as culture can independently shape women's actions, adapt itself to new circumstances, and circumvent legal constraints. However, legislation in favour of women without cultural groundwork and without changing customary attitudes will be ineffective.

Keywords

Housewives, Cultural Policy Making, Family, Feminine Roles, Acquired Liberties

Introduction

Policymakers have consistently viewed women's employment as a threat to the stability of the family structure, framing family issues in terms of the decline of traditional roles and the inclination toward new feminine roles. However, over the past forty years, women's economic participation has grown by less than one percent, and a significant portion of women are Housewives. Yet, there has been no concerted and explicit policy-making to value homemaking.

Some perceive the traditional family structure as inefficient and unfair, while others believe that women's multifaceted role-playing harms the family nucleus and jeopardizes its foundation. Therefore, there is a quest to revitalize and empower traditional family structures. This research seeks to answer whether this lifestyle can be considered an ideal family model or lacks the necessary effectiveness for family members, especially women, through studying the lived experiences of Housewives in families residing in the southern districts of Tehran. What are the shortcomings and strengths of such family structures?

Methodology

The present research was conducted using a phenomenological approach, and samples were selected purposefully. The target population consisted of women residing in the southern districts of Tehran. Data collection utilized observation tools and semi-structured interviews. The interviews lasted an average of 45 minutes each and were conducted over a period of 6 months. In total, 20 interviews were conducted. Following each interview, the conversations were transcribed and analysed using the Van Manen method.

In phenomenological research, greater reliability relies on the richness of the collected information and the researcher's ability to analyse and interpret it. The researcher's capability is enhanced through the triangulation of data collection methods (observation, interviews, and study).

Findings

The expected pattern in traditional families, as per functionalist theories, involves the father's presence at the head of power and the existence of hierarchy within families. However, the breakdown of fathers' roles in the economic structure has undermined this foundation. Parent-child relationships are faced with challenges that neither side is willing to openly address, opting instead for a more diplomatic approach.

Women have been able to achieve a degree of freedom through continuing their education, enabling them to redefine their relationships with their husbands and their husbands' families. While these freedoms still require formal approval from the husband, they signify an increase in women's role-making within the new arena.

Housewives experience a dual sense regarding their feminine roles, wherein they perceive marriage and childbearing as desirable yet have also had bitter personal experiences. Emphasis on the roles of wife and mother while neglecting other existential dimensions leads to a feeling of being disregarded by family members.

Negative adaptation results from a mindset wherein women in subordinate positions strive to maintain family relationships. Housewives, in various ways, endure violence, humiliation, slander, and insult under the guise of vulnerability, helplessness, and fear of the future.

Result

Analysis of the lived experience of Housewives indicates that we are faced with a diverse concept of the traditional family, where the conventional alignment between tradition and religion no longer exists, and the father is not the shadow of the state or the executor of its established norms. It appears that the extracted themes may also be experienced by other women. However, Housewives in this regard require greater support.

The acquisition freedoms of Housewives demonstrate that in the event of ineffective laws, culture as an independent domain has the ability to reclaim and imbue actions with meaning. On the other hand, awareness-raising and cultural groundwork are necessary prerequisites for the operationalization of effective policies. Therefore, culture and policymaking should be simultaneously addressed and prioritized.

References

- Abbott, P. & Wallace, C. (2022). An introduction to sociology: Feminist perspectives. Translated by Manijeh Najm Araqi. Tehran, Ney Publication. (In Persian)
- Afrasiabi, H. & Asadi Kouhenjani, F. (2021). Harmonization challenges: Women's interpretations of homemaking. *Sociology of Social Institutions*, 7(16), 87-115. (In Persian)
- Arab Khorasani, S. (2020). Interaction of gender and family: Gender understanding of family formation and dissolution. *Journal of Social Sciences*, 16(2), 212-177. (In Persian)
- Azdd Armaki, T. (2000). The Sociology of the Iranian Family. Tehran: SAMT Publication, First edition. (In Persian)
- Badrimanesh, A. & Sadeghi Fasaei, S. (2014). Sociological factors of women's satisfaction of Householding (Case in Tehran). *Quarterly Journal of Woman and Society*, 5(17), 1-20. (In Persian)
- Chaboki, O. (2016). Causes of girls' Spinster in Tehran. *Journal of Iranian Social Studies*, 10(2&3), 102-123. (In Persian)
- Chamani, S., Shekar Beige, A. & Moshfegh, M. (2016). Sociological determinants of fertility (Case study: Married women living in Tehran). *Socio-Cultural Strategy*, 5(3), 137-165. (In Persian)
- Ercan, E. U. & Ucar, S. (2021). Gender roles, personality traits and expectations of women and men towards marriage. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 16(1), 7-20.
- Ezazi, S. (2001). Family Violence: Batterab Women. Tehran: Sali Publication, First edition. (In Persian)
- Ghasemi, V., Arab Khorasani, S. & Rabbani Khorasgani, A. (2018). Crossroad of gender and institute of family: Women's meaning of marriage and family life. *Woman in Development & Politics*, 16(4), 499-524. (In Persian)
- Graglia, F. C. (2007). Domestic Tranquility: A Brief Against Feminism. Translated and edited by Masoumeh Mohammadi. Tehran: Maarif Publishing House. Fourth edition.
- Gui, T. (2023). Coping with parental pressure to get married: Perspectives from Chinese "Leftover Women". *Journal of Family Issues*, 44(8), 2118-2137.
- Hoseinpour, F., Alizade, M. B. & Abaszade, M. (2021). Understanding the housekeeping as a job and its challenges from the perspective of housewives in Qom. *Social Development & Welfare Planning*, 12(46), 95-137. (In Persian)
- Hosseini, S. H. & Izadi, Z. (2016). The phenomenology of lived experiences of women over 35 years of age who have never married in Tehran. *Women's Studies Sociological and Psychological*, 14(1), 41-72. (In Persian)

- Jeffery, P. & Qureshi, K. (2022). Muslim woman/Muslim women: Lived experiences beyond religion and gender in South Asia and its diasporas. *Contemporary South Asia*, 30(1), 1–15.
- Lomazzi, V. & Seddig, D. (2020). Gender role attitudes in the international social survey programme: Cross-national comparability and relationships to cultural values. *Cross-Cultural Research*, 54(4), 398-431.
- Maleki, A., Rabiei, A., Shekarbeygi, A. & Balakhani, Q. (2015). The study of family individualization in Iran with emphasis on the structural and functional changes trend of families (from 1957 to 2014). *Women's Strategic Studies*, 18(69), 41-96. (In Persian)
- Malekiha, M., Aslani, F. & Bagheri, R. (2022). Analyzing the lived experience of women in the weakening of the family foundation and divorce. *Woman Cultural Psychology*, 14(52), 95-106. (In Persian)
- Mill, J. S. (2000). *The Subjection of Women*. Translated by Aladdin Tabatabaei, Tehran: Hermes Publication, First edition. (In Persian)
- Mir Mohammad Rezae, S. Z. & Saroukhani, B. (2019). The role of globalization in changing the Iranian family during the last two decades. *Journal of The Women and Families Cultural-Educational*, 13(44), 131-164. (In Persian)
- Moshirzadeh, H. (2006). *From Movement to Theory: A Two-Century History of Feminism*. Tehran: Shirazeh Publication, Third edition. (In Persian)
- Moshirzadeh, H. (2004). *An introduction to women studies*, Tehran: Ministry of Science, Research and Technology. Office of Social Planning and Cultural Studies, First edition. (In Persian)
- Noroozi, F., Bagherzadeh, R., Cousins, R., Nazari, M. & Ghahremani, L. (2023). Alleviating work-family conflict for female employees in Iran: The effect of a multimedia educational intervention. *Current Psychology*, 42(11), 18832–18845.
- Oláh, L. S., Kotowska, I. E. & Richter, R. (2018). The New Roles of Men and Women and Implications for Families and Societies. In: Doblhammer, G., Gumà, J. (eds) *A Demographic Perspective on Gender, Family and Health in Europe*. Springer, Cham.
- Rezapour, D. & Esmaeili, A. (2020). Women's lived experience of housewifery lifestyle: A case study of Deylam city. *Women's Strategic Studies*, 22(87), 89-108. (In Persian)
- Ritzer, G. (2011). *Modern Sociological Theory*, Translated by Mohsen Solasy. Tehran: Elmi Publication, Sixteenth edition. (In Persian)
- Sadeghi, S. (2016). Understanding housework in the context of gender roles: Qualitative study. *Social Sciences*, 23(73), 1-3. (In Persian)

- Salehi Amiri, S. R. & Khodaei, Z. (2020). Iranian Family Changes and Developments of the past Fourteen Decades. Tehran: The Academic Center for Education, Culture and Research Publication. (In Persian)
- Sedaghati Fard, M. & Haji Mohammadi, S. (2017). The effect of gender beliefs of urban women on housekeeping. *Journal of Woman and Society*, 7(Spatial), 55-68. (In Persian)
- Segalen, M. (1991). Antropology of the Family, Translated by Hamid Elyasi. Tehran: Markaz Publication, First edition. (In Persian)
- Seyyedani, F. & Khakhor, T. (2021) Life experience of divorced women. Theran: Sociologisits Publication, First edition. (In Persian)
- Sohrabzadeh, M., Shoa, S., Movaheh, M. & Niazi, M. (2020). The relationship between family solidarity and family power distribution structure: Case study of married women in Shiraz. *Sociology of Social Institutions*, 6(14), 261-285. (In Persian)
- Tremmel, M. & Wahl, I. (2023). Gender stereotypes in leadership: Analyzing the content and evaluation of stereotypes about typical, male, and female leaders. *Frontiers in Psychology*, 14, 1034258.
- Yarigaravesh, M. (2022). Lived experience of women from their life and their children's life after divorce. *Counseling Culture and Psycotherapy*, 13(50), 253-274. (In Persian)

تجربه زیسته زنان از نقش‌های خانواده محور در محلات جنوب شهر تهران^۱

فاطمه فرهادی بابادی^۲

مهرداد نوابخش^۳

طلیعه خادمیان^۴

چکیده

رویکرد دولت‌ها در چند سال اخیر ارج نهادن به نقش زنان در خانواده بوده است. اما مطالعات صورت گرفته بیشتر به آسیب‌شناسی اشتغال زنان پرداخته است تا این‌که به نیازسنجی زنان خانه‌دار بپردازد. این در حالی است که بخش عمده‌ای از جمعیت زنان خانه‌دار هستند. از سوی دیگر سیاست‌گذاری در حوزه زنان بدون شناخت مستقیم مسائل ایشان کارآمدی لازم را نخواهد داشت. از این‌رو پژوهش حاضر با روش پدیدارشناسانه و با ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، تجربه زیسته ۲۰ زن ساکن در محلات جنوب شهر تهران را مورد بررسی قرار داده تا روایتی زنانه از خانواده سنتی به منظور شناخت مستقیم تجربه‌ها، نیازها و دغدغه‌های زنان خانه‌دار ارائه دهد.

۱. این مقاله برگرفته از رساله دوره دکتری نویسنده نخست با عنوان «مطالعه جامعه‌شناختی رویکردهای سیاست‌گذاری فرهنگی در مورد زنان شهری در سه دولت اصلاحات، اصولگرا و اعتدال» است.

۲. دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

ftp.farhadi@gmail.com

۳. استاد گروه علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)

navabakhsh@srbiau.ac.ir

۴. استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

t_khademian@iau-tnb.ac.it

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۲/۲۵

DOI: 10.22051/JWSPS.2024.45775.2821

مصاحبه‌ها به روش ون منن تحلیل و سه مضمون اصلی تغییر در هرم قدرت، احساس دوگانه نسبت به زنانگی، سازشگری منفی و ۸ خرده مضمون شامل نافرمانی فرزندان، افزایش عاملیت زنان درون خانواده، افزایش عاملیت زنان در روابط بیرون خانواده، عشق به خانواده، احساس نادیده گرفته شدن، آبروداری، ترس از آینده و احساس بی‌پناهی استخراج شد.

نتایج این مقاله حاکی از آن است خانواده سنتی نه گونه‌ای ایده‌آل برای تحقق نیازهای زنان است و نه الگوی ناکارآمد که می‌بایست طرد شود. بهبود وضعیت زنان خانه‌دار منوط به ورود درست سیاست‌گذاران است، چرا که فرهنگ به‌صورت عرصه‌ای مستقل می‌تواند به کنش‌های زنان شکل دهد و خود را متناسب با شرایط جدید وفق دهد و تنگناهای قانونی را دور بزند. از طرفی قانون‌گذاری به نفع زنان بدون بسترسازی فرهنگی و تغییر نگرش‌های عرفی ناکارآمد خواهد بود.

واژگان کلیدی

زنان خانه‌دار، سیاست‌گذاری فرهنگی، خانواده، نقش‌های زنانه، آزادی‌های اکتسابی

مقدمه و بیان مسئله

توجه ویژه به مسائل زنان از دولت هفتم، با ایجاد مرکز امور مشارکت زنان و اختصاص یک ماده قانونی به زنان در قانون پنج ساله سوم توسعه اقتصادی اجتماعی و فرهنگی آغاز و در دولت‌های بعد پیگیری شد. با روی کار آمدن دولت نهم و حذف مشارکت و تغییر عنوان آن به مرکز امور زنان و خانواده سیاست‌های تحکیم خانواده مورد توجه دولت‌مردان و سیاست‌گذاران قرار گرفت و تلاش شد با تأکید بر نقش زنان در خانواده، امکان‌های حضور اجتماعی زنان را فراهم نمایند. سیاست‌گذاران همواره اشتغال زنان را تهدیدی برای استحکام بنیان خانواده دانستند و آسیب‌های خانواده را از منظر افول نقش‌های خانواده‌محور و گرایش به نقش‌های جدید زنانه بازنمایی کرده‌اند. این در حالی است که در چهل سال اخیر، مشارکت اقتصادی زنان تنها یک درصد رشد داشته است و بخش عمده‌ای از زنان خانه‌دار هستند. نفی اشتغال زنان در حالی است که مطالعات صورت‌گرفته بیشتر در راستای آسیب‌شناسی اشتغال زنان بوده و کمتر به نیازسنجی‌های زنان خانه‌دار پرداخته است. بنابراین، موضوعاتی مانند بیمه زنان خانه‌دار و ارزش‌گذاری کار خانگی پس از ۲۰ سال هنوز در دست بررسی و اقدام است.

اهمیت مطالعه خانواده از آن‌جا ناشی می‌شود که هرنوع تغییری در جامعه ایرانی ریشه در خانواده دارد... و خانواده بیشتر از دیگر نهادهای اجتماعی متأثر از جریان تغییرات جامعه است (آزاد ارمکی، ۱۳۸۹: ۳). بنابراین بی‌توجهی به جایگاه زنان در خانواده و یا عدم نگاه جامع و مطالعه شده به آنها می‌تواند نسل بعدی و جامعه را با چالش‌های فراوانی مواجه کند. از سوی دیگر، سیاست‌گذاری در حوزه زنان با نگاه بیرونی و لحاظ نکردن نیازهای واقعی و نگرش زنان به خود و جامعه نیز کارآمدی کافی را نخواهد داشت.

شکاف موجود در عرصه سیاست‌گذاری و عمل دولت‌ها در حوزه ارزش‌گذاری خانه‌داری، اهمیت مطالعه در حوزه زنان به‌خصوص زنان خانه‌دار را پررنگ می‌کند، چرا که از طرفی ارزش‌ها و سیاست‌گذاری‌های کلان برای حضور زن در خانواده اهمیت و اولویت قایل است و از سوی دیگر در میدان عمل کمتر شاهد اقدامات مؤثر و مناسب هستیم. غنی‌سازی مطالعات حوزه زنان خاصه بررسی نیازهای زنان در خانواده می‌تواند سیاست‌گذاری‌ها را از شعارزدگی براهند و برای تحقق ارزش‌های مورد نظر مبنای عینی و دقیق ایجاد کند. از طرفی، به شکل‌گیری مطالبات بومی و واقعی در بین زنان و جامعه مدنی ایران بیانجامد.

در این راستا، این پژوهش سعی نمود با گذر از دوگانه اشتغال و خانه‌داری زنان، صرفاً به این موضوع بپردازد که زنان خانه‌دار در خصوص نقش‌های خانواده‌محور خود (نقش مادری و همسریشان) چه عواطفی را تجربه می‌کنند؟ زنان خانه‌دار روابط خود را نسبت به درون و بیرون نهاد خانواده چگونه تنظیم می‌کنند؟ عده‌ای ساختار سنتی خانواده را ناکارآمد و ناعادلانه می‌دانند، آیا زنان خانه‌دار فاقد قدرت لازم در چارچوب خانواده هستند و روابط ناعادلانه‌ای را تجربه می‌کنند؟ این قشر از زنان چه نیازهایی دارند؟ تجاربشان از نقش مادری و همسری چگونه است؟ و چه نگرشی نسبت به آن دارند؟ پاسخ به سوالات طرح شده و نتایج این پژوهش می‌تواند در روند بهبود وضعیت زنان خانه‌دار که اکثریت جامعه زنان ایرانی را در بر دارد مؤثر باشد.

پیشینه تجربی

در این بخش به مرور مطالعات داخلی و خارجی صورت گرفته درباره تحولات خانواده و

نقش‌های زنانه پرداخته شده است:

ملکیها و همکاران (۱۴۰۱) در واکاوی تجربه زیسته زنان به روش پدیدارشناسی چنین نتیجه گرفتند که عدم صداقت، عوامل فرازوجی مانند دخالت اطرافیان و تنگناهای اقتصادی سبب تزلزل و آسیب به بنیاد خانواده می‌شود.

حسین‌پور و همکاران (۱۴۰۰) با بررسی فهم زنان از خانه‌داری به‌عنوان یک شغل به این نتیجه رسیدند که زنان خانه‌دار برای درنظر گرفتن خانه‌داری به‌عنوان یک شغل با موانع و چالش‌های زیادی مواجه‌اند که هنجارهای نهادینه‌شده مردسالاری مهم‌ترین آنها است. لذا پیشنهاد دادند با تبعیض مثبت، پرورش نسل، غربالگری سنت‌ها، حمایت مالی توسط دولت‌ها و... باید درجهت رفع چالش‌های خانه‌داری به‌عنوان یک شغل اقدام گردد.

سیدان و خاکخوران (۱۴۰۰) با بررسی تجربه زیسته زنان و مادران پس از طلاق دریافتند که جدایی با وجود دستاوردهای احتمالی، مسائل و مشکلات بسیاری را پیش روی زنان و فرزندان‌شان قرار می‌دهد. از جمله بسیاری از زنان برای حفظ حضانت فرزندان‌شان از ازدواج مجدد و تشکیل خانواده صرف‌نظر می‌نمایند و یا به ازدواج‌های موقت تن می‌دهند.

رضاپور و اسمعیلی‌فرد (۱۳۹۹) با بررسی تجربه زیسته زنان از سبک خانه‌داری دریافتند زنان بر حسب تجارب فردی و اجتماعی خود خانه‌داری را درک و تفسیر می‌کنند. همچنین الگوهای مذهبی در پذیرش و درونی کردن هنجارهای خانه‌داری نقشی اساسی دارد. به‌علاوه، میزان رضایت یا نارضایتی از خانه‌داری متأثر از رضایت از زندگی زناشویی و تصور آنها از جایگاه مادری است. همچنین، شاخص قدرت در خانواده در تمکین زنان از مردان در امور خانه نقش مهمی ایفا می‌کند. درنهایت این‌که زنان راه‌های گوناگونی مانند حضور در باشگاه‌های ورزشی یا مهمانی‌ها و غیره برای رضایت و ارتقاء سبک زندگی خود استفاده می‌کنند.

افراسیابی و اسدی کوهنجانی (۱۳۹۹) با تفسیر زنان از ایفای نقش خانه‌داری نشان دادند که زنان در ایفای نقش خانه‌داری، انتظارات و کنش‌های متناقضی را تجربه می‌کنند و فعالانه در جهت هم‌سازی این تناقض‌ها عمل و تلاش می‌کنند.

سهراب‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) معتقدند گسترش ساختار دموکراتیک در خانواده سبب

افزایش انسجام خانواده در همه ابعاد آن شده است. عرب خراسانی (۱۳۹۸) در مطالعه خود پیرامون تقاطع جنسیت و خانواده به این نتیجه رسید که خروج زنان از زندگی خانوادگی سبب می‌شود آنان در اقدام به ازدواج مجدد به هم‌باشی یا ازدواج ثبت‌نشده گرایش پیدا کنند.

قاسمی و همکاران (۱۳۹۷) به فهم زنانه از ازدواج و زندگی خانوادگی پرداخته و دریافتند زنان در حال تجربه خروج از سایه و کشف هویت جدیدی از خود هستند.

میرمحمدرضایی و ساروخانی (۱۳۹۷) در مطالعه خود نشان دادند نهاده خانواده در زنجان تحت تأثیر جهانی‌شدن شاهد پیامدهای مثبت و منفی بوده است. اما جهانی‌شدن تنها نیروی خارجی نیست که بر خانواده اثر دارد، بلکه فرد و عوامل محیطی نیز در آن سهیم هستند.

چابکی (۱۳۹۶) نگاه آرمان‌گرایانه به ازدواج، تغییر نگاه نسبت به جایگاه دختران در خانواده و شرایط اجتماعی را کاهنده جاذبه ازدواج ذکر کرده است.

خندان و سیدان (۱۳۹۶) با مطالعه تجربه زیسته زنان درباره باروری، نوگرایی را یکی از عوامل اصلی مؤثر بر نگرش زنان دانستند. به این معنا که بیشتر زنان فرزندآوری را یک تصمیم فردی می‌دانستند که باید هر زنی با توجه به شرایط خویش به آن اقدام کند.

صداقتی فرد و حاجی محمدی (۱۳۹۵) با بررسی تأثیر باورهای جنسیتی زنان شهر تهران بر ایفای نقش خانه‌داری چنین نتیجه گرفتند که سن، تحصیلات و مدت ازدواج بر باورهای جنسیتی و گرایش به ایفای نقش خانه‌داری زنان تأثیر دارند.

حسینی و ایزدی (۱۳۹۵) در مطالعه خود به این نتیجه دست یافته‌اند که علی‌رغم تفاوت در علل تجرد (خودخواسته و ناخواسته) بیشتر سوزدها احساسات دوگانه‌ای نسبت به تجرد دارند، آنها از یک‌سو از استقلال و آزادی ناشی از تجرد خشنود هستند و از سوی دیگر احساس تنهایی کرده و دیگران را به ازدواج توصیه می‌کنند.

صادقی فسایی و میرحسینی (۱۳۹۵) با بررسی فهم خانه‌داری در بستر نقش‌های جنسیتی نشان دادند که زنان مسن‌تر خانه‌داری را جنبه‌ای از کار زنانه در ازدواج می‌دانند، اما زنان جوان‌تر بر این باورند که کارهای خانه با وجود ساخت نیافتگی، باید به عنوان کار تعریف شود.

ملکیها و همکاران (۱۳۹۴) با بررسی فردی شدن خانواده در ایران با تأکید بر روند تغییرات

ساختاری و کارکردی خانواده ایرانی از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵ نشان دادند که تغییرات جمعیت‌شناختی خانواده ایرانی در راستای فردی شدن هرچه بیشتر عرصه خانواده، روند مشخصی دارد، اما شدت و اندازه تغییرات در استان‌ها بیش از آن‌که به تفاوت‌های فرهنگی و جغرافیایی مربوط شود، تابع سطح توسعه اجتماعی و اقتصادی است.

بدری‌منش و صادقی فسایی (۱۳۹۴) در مطالعه دیگری به تفسیر نقش خانه‌داری پرداخته‌اند و دریافتند علی‌رغم سختی‌ها و چالش‌های خانه‌داری، زنان برداشت‌های منفی فمینیست‌های غربی و تعبیر بردگی و تحت ستم بودن را از آن ندارند.

امین‌فر (۱۳۹۳) با بررسی نگرش زنان جوان پیرامون منزلت نقش خانه‌داری نتیجه گرفت جامعه ایران نیازمند سیاست‌گذاری فرهنگی است که با تغییر نگرش خانه‌داری به‌عنوان وظیفه بانوان که ریشه در تصورات قالبی جامعه دارد منزلت اصلی آن را بازگرداند.

بدری‌منش و صادقی فسایی (۱۳۹۳) با بررسی عوامل جامعه‌شناختی رضایت‌مندی از خانه‌داری در پیمایشی با ۳۹۰ نمونه به این نتیجه رسیدند که زنان شاغل و خانه‌دار، خانه‌داری را کار ساده‌ای نمی‌بینند و آن را مثل یک کار واقعی تلقی می‌کنند که باید استقلال مالی و امنیت روانی آنها را تأمین کند. اما در کل آنها از روی میل و رغبت کارهای خانه را انجام می‌دهند.

گوی^۱ (۲۰۲۳) با مطالعه تغییر نگرش زنان چینی به ازدواج و تعویق تشکیل خانواده به این نتیجه رسید که دخترانی که در اواخر دهه ۲۰ زندگی خود هستند جهت ایفای نقش‌های سستی توسط خانواده تحت فشار هستند، اما درباره نگرش به ازدواج، روابط عاشقانه و نقش‌های جنسیتی بین نسل‌های مختلف تفاوت وجود دارد و زنان جوان به علت داشتن آرزوی رابطه برابر، عجله‌ای برای ازدواج ندارند.

ترمل و وال^۲ (۲۰۲۳) تأثیر ادراکات نقش‌های جنسیتی بر تمایل به بچه‌دار شدن در میان جوانان با تحصیلات عالی اماراتی را مورد مطالعه قرار داده‌اند. نتایج نشان داد داشتن نگرش برابری جنسیتی در امارات متحده با نرخ باروری رابطه منفی دارد. به‌نحوی که با وجود این‌که

^۱. Gui

^۲. Tremmel & Wahl

۵۰ درصد دانشجویان مورد مطالعه نسبت به ازدواج و نقش‌های زنانه نگرش سستی داشتند، اما امارات متحده به کمترین میزان نرخ باروری خود رسیده است.

جفری و گرشی^۱ (۲۰۲۲) با ارائه تنوع زندگی زنان در جنوب آسیا، مفهوم متکثری از زنان مسلمان ارائه دادند. آنها دریافتند زنان مسلمان اغلب در زمینه‌ای اقتصادی و سیاسی زندگی می‌کنند که آنها را با چالش‌های مختلفی مواجه می‌کند. البته تجربیات آنها با هویت متقاطع خود، محل سکونت، طبقه، فرصت‌های تحصیلی و شغلی، وضعیت تأهل، سن و... به دست می‌آید، اما زنان با مسائلی مانند تعامل با نظام حقوقی در رابطه با ازدواج و ارث، دریافت حقوق خود از دولت، مشارکت در کارهای درآمدزا و تأثیر مهاجرت مردان مواجه‌اند.

نوروزی و همکاران^۲ (۲۰۲۲) با اذعان به تأثیرات منفی تعارض کار و خانواده بر افراد، خانواده‌ها و سازمان‌ها و به‌خصوص زنان شاغل عهده‌دار مسئولیت‌های خانه، تأثیر آموزش به همسران، همکاران و مدیران این افراد بر کاهش تعارضات کار و خانواده را در نمونه‌آماري شامل زنان شاغل در دو شهر جنوبی ایران بررسی کرده‌اند که یافته‌ها از آن حکایت داشت که آموزش همسران و مدیران عوامل مؤثری در جهت کاهش تعارضات کار و خانواده است.

ارکان و اوشار^۳ (۲۰۲۱) با مطالعه انتظارات مردان و زنان ترکیه از ازدواج بیان کردند که نگرش زنان نسبت به ازدواج متأثر از ویژگی‌های شخصیتی و نقش‌های جنسیتی سنتی آنها است و نگرش مردان متأثر از ویژگی‌های شخصیتی اجتماعی که با آن مرتبط هستند. طبق نتایج این مطالعه، نقش‌های سنتی جنسیتی کمک‌های مثبتی به رابطه در ازدواج می‌کند. در نهایت آنها افزایش آگاهی قبل از ازدواج را به جای بعد از آن توصیه نمودند.

لمزی و سدیج^۴ (۲۰۲۰) در مطالعات خود نشان دادند که نقش‌های جنسیتی با ارزش‌های فرهنگی غالب جامعه رابطه دارد و نقش‌های سنتی در جوامعی که بر سلسله مراتب تأکید دارند بیشتر است، درحالی که دیدگاه‌های مترقی در جوامع برابری‌خواه بیان می‌شود.

اولا و همکاران^۵ (۲۰۱۸) با مطالعه تغییرات الگوهای خانواده در پنجاه سال گذشته به این

^۱. Jeffery & Qureshi

^۲. Noroozi et al

^۳. Ercan & Ucar

^۴. Lomazzi & Seddig

^۵. Oláh et al

نتیجه رسیدند که تغییرات نرخ باروری، فرزندآوری خارج از چهارچوب ازدواج و تأخیر در ازدواج منجر به تغییر در ساختار خانواده شده که خود این تغییرات ناشی از تغییرات در نقش‌های جنسیتی زنان و نقش مردان در خانواده‌ها است.

همان‌طور که مرور مطالعات بالا نشان داد نقش‌های زنان و نگرش آنها به نقش‌هایشان چه در ایران و چه سایر کشورها دچار تغییراتی شده است. اما بخشی از مطالعات پیشین که بررسی به تغییرات نهاد خانواده در طول زمان پرداخته‌اند، به گونه‌های جدید خانواده و تأثیر نگرش‌های برابری طلبانه جنسیتی علاقه‌مند بوده‌اند. گروه دیگر نیز به مطالعه خانه‌داری از چشم‌اندازهای مختلف و شناسایی چالش‌ها، نگرش‌ها و انتظارات زنان نسبت به خانه‌داری پرداخته‌اند. اما، با توجه به این‌که دولت‌ها و سیاست‌گذاران در ایران خانه‌داری زنان را الگوی مطلوب برای حفظ بنیان خانواده تلقی می‌کند، این پژوهش به بررسی عواطف، نیازها و دغدغه‌های زنان نسبت به نقش‌های خانواده‌محورشان پرداخته است تا با بهره‌گیری از روش پدیدارشناسانه و ارائه یک روایت زنانه درباره خانواده، تجربه زیسته آنها درباره نقش مادری و همسری را شناسایی نماید. به عبارتی، اگر مطالعات پیشین به بررسی نگرش زنان به همسر، مادری و خانه‌داری پرداخته‌اند، این مطالعه به تأثیر خانه‌داری بر تجربه نقش مادری و همسری پرداخته است.

چارچوب نظری

موضوع زنان در خانواده همواره مورد توجه پژوهشگران و اندیشمندان بوده است. در زمینه روابط حاکم بر زن و شوهر نیز نظریات بسیاری مطرح شده است. از جمله نظریه دوساختی شدن جامعه که به تناقضات به وجود آمده در نقش‌های مختلفی که زنان عهده‌دار آنها هستند، توجه نموده است. تأکید این نظریه بر جامعه‌های جهان سوم دارای دو بخش سنتی و جدید است (صالحی امیری و خدایی، ۱۳۹۹: ۱۲۱). نظریات کارکردگرایان به‌خصوص پارسونز^۱ جزء ایده‌های مسلط در حوزه روابط زن و مرد در خانواده بود. چارچوب مرجع برای جامعه‌شناسی

^۱. Parsons

کارکردگرایانه وضع موجود است و هر چیزی که ثبات و تعادل را برهم بزند کژکارکرد تلقی می‌شود. بنابراین، کارکردگرایی وضع موجود را تثبیت و بر نابرابری جنسی و تفکیک جنس‌ها صحه می‌گذارد و خواهان حفظ وضع موجود است (مشیرزاده، ۱۳۸۳: ۱۲۸).

جریان‌های فمینیستی در تقابل با این ایده برخاستند. در موج اول فمینیسم، به‌ندرت خانواده به‌عنوان یک نهاد زیر سؤال رفت. اما در موج دوم، نگاه بیشتر فمینیست‌ها به خانواده بسیار انتقادی بود و نقش خانواده در فرودستی زنان مورد توجه قرار گرفت. در دهه ۱۹۸۰ توجه جامعه‌شناسی فمینیستی به نقش ساختارهای بیرونی در تداوم فرودستی زنان در درون خانواده جلب شد و از این زمانه به بعد به نقش مثبت خانواده نیز توجه شد (مشیرزاده، ۱۳۸۳: ۱۳۲). برنارد^۱ معتقد است که برخلاف تصور متعارف و معمول، زناشویی برای زنان و مردان مزایای برابری ندارد و این مردان هستند که از زندگی بیشترین برخورداری نصیبشان می‌شود (ریترز، ۱۳۹۰: ۵۱۹). بسیاری از جریان‌های فمینیستی منتقد کار زنان در خانه هستند و آن را بی‌ارزش می‌دانند. فریدان^۲، معتقد است آنان در روزمرگی حقیرانه خانه به دام افتاده‌اند (گراگلیا، ۱۳۸۵: ۶۹). به نظر بسیاری از فمینیست‌ها استثمار و فرودستی زنان ناشی از آن است که بچه می‌زایند (آبوت و والاس، ۱۴۰۱: ۱۳۰). عده‌ای بر این عقیده‌اند که صنعتی شدن و جریان‌های افراطی فمینیستی باعث از بین رفتن نهاد خانواده شده است. اما تافلر^۳ معتقد است موج سوم به خانه و خانواده تفویض اختیار می‌کند. این موج دوباره بسیاری از وظایف گمشده‌ای را که زمانی خانه را آن‌قدر برای جامعه محوری می‌کرد، بازمی‌گرداند. اگر واقعاً ما خواستار تقویت خانواده بوده و بخواهیم دوباره خانه را نهاد محوری جامعه بسازیم باید موضوعات جانبی را فراموش کنیم و گوناگونی را قبول کرده و وظایف مهم را به خانواده برگردانیم و مطمئن شویم والدین کنترل خود را از راه دور حفظ می‌کنند (تافلر، ۱۴۰۲: ۱۱۰). برخی دیگر معتقدند در پیوند زناشویی معمولاً چنین نیست که یک نفر اختیار مطلق داشته باشد و دیگری مطیع محض باشد، مگر این‌که نفس آن پیوند اشتباه باشد که در این صورت گسستن آن برای هر دو طرف موهبتی است. قدرت مطلقه‌ای که قانون به شوهر اعطا می‌کند، ممکن است عاملی باشد که زن

^۱. Bernard

^۲. Friedan

^۳. Toffler

را به هر نوع مصالحه‌ای که عملاً بخشی از قدرت را به او واگذارد، وادارد. (میل، ۱۳۷۹: ۶۳). لذا برابری زن و شوهر در مقابل قانون تنها روشی است که می‌تواند پیوند میان آنها را بر حسب عدالت پایدار سازد و هر دو را به سعادت برساند (همان: ۶۶).

در این بین، مقاله حاضر به مطالعه تجربه زیسته زنان ایرانی می‌پردازد که اشتغال اصلیشان خانه‌داری است و به دنبال شناخت نگرش‌های بومی و دغدغه‌های واقعی آنها نسبت به نقش‌های خانواده‌محورشان است.

روش پژوهش

پژوهش حاضر به روش پدیدارشناسی تفسیری انجام شده است. در این روش محقق بدون هیچ نظریه و تئوری از پیش تعریف‌شده اجازه می‌دهد مشارکت‌کننده دنیای ذهنی خود را بازگو کند. روش‌های اصلی‌ای که به وسیله آنها پدیدارشناسان می‌کوشند به ارتباطی خالص و حقیقی با پدیده نائل آیند، شامل تأمل و تفکر و توصیف‌های کیفی عمیق از سوژه‌ها است. مشاهده دقیق مکان‌ها، محیط و تجارب شخصی از داده‌های خام در مطالعه پدیدارشناسانه است. در رویکرد پدیدارشناسانه نمونه‌های به روش هدفمند با توجه به دارا بودن شرایط مناسب‌تر یا موقعیت خاص آنها در رابطه با پدیده مورد نظر انتخاب می‌شوند. جامعه هدف زنان ساکن در محلات جنوب شهر^۱ تهران بود که ترجیحاً ۱۸ تا ۴۲ سال سن داشتند^۲. نمونه‌ها از طریق شبکه ارتباطی محقق به واسطه سابقه خدمت در شهرداری تهران و موافقت افراد انتخاب می‌شد. تعیین مکان و زمان مصاحبه طبق نظر خود افراد بود. برای جمع‌آوری اطلاعات از ابزار مشاهده و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته استفاده شد. به منظور رعایت ملاحظات اخلاقی پیش از مصاحبه توضیحات لازم در خصوص موضوع و اهداف پژوهش داده می‌شد و در صورت موافقت از مشارکت‌کننده برای مصاحبه دعوت به عمل می‌آمد. سپس با هماهنگی مصاحبه‌شونده گفتگو ضبط و در مواردی

^۱. این محلات در مناطق ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۸، ۱۹ و ۲۰ واقع شده‌اند.

^۲. این مقاله در بخش میدانی زنانی را مطالعه می‌کند که دوره جوانی خود را در این بازه گذرانده‌اند.

نیز به خواست مصاحبه‌شونده تنها یادداشت‌برداری شد. گفتگوها به صورت میانگین ۴۵ دقیقه و طی ۶ ماه جمع‌آوری شدند. به منظور حفظ محرمانگی از اسامی مستعار در متن استفاده شده است. هر گفتگو با دقت و رعایت امانت‌داری به صورت مجزا پیاده‌سازی و به روش ون منن^۱ مورد تحلیل و تفسیر قرار گرفت. ون منن سه رویکرد مواجهه با متن را پیشنهاد می‌دهد: (۱) کل‌نگر که به برداشت کلی از متن می‌پردازد، (۲) رویکرد انتخابی که موضوعات مرتبط با موضوع را در گفتگو بررسی می‌کند و (۳) رویکرد جزءنگر که متن را خط به خط تحلیل می‌کند. در این پژوهش از هر سه رویکرد به صورت ترکیبی در استخراج مضامین مضامین خرد و اصلی بهره گرفته شد. سپس حسب مورد، نمونه بعدی انتخاب می‌شد. پس از انجام ۱۵ مصاحبه، به نظر آمد که داده‌ها به اشباع رسیده‌اند. اما جهت حصول اطمینان، در مجموع ۲۰ مصاحبه انجام شد. در تحقیق پدیدارشناسانه قابلیت اعتماد کمتر متکی به اندازه نمونه و در عوض بیشتر متکی به غنای اطلاعات جمع‌آوری شده و توانایی تجزیه و تحلیل محقق است. توانایی محقق از طریق مثلث جمع‌آوری داده‌ها (مشاهده، مصاحبه و مطالعه) ارتقا می‌یابد. به منظور افزایش دقت و صحت اطلاعات سعی شد در صورت مواجهه با ابهام، با فرد مصاحبه‌شده مجدد تماس گرفته شود و برداشت‌ها و سؤالاتی که پژوهشگر حین پیاده‌سازی یا تحلیل متن با آن مواجه شده است دوباره مرور شود و یا موضوع در مصاحبه بعدی با دقت بیشتری مورد توجه قرار می‌گرفت.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان

Table 1. Participants' Information

Entry	Pseudonym	Age	Marital Status	Educational Qualification
1	Gisoo	42	Head of Household	High School Diploma
2	Simin	40	Married	High School Diploma
3	Vahideh	35	Married	High School Diploma
4	Mehri	39	Head of Household	Bachelor's Degree
5	Zohreh	26	Married	Bachelor's Degree
6	Akram	40	Head of Household	Master's Degree

¹ Max Van Manen

7	Ziba	27	Head of Household	High School Diploma
8	Leila	42	Head of Household	Below High School Diploma
9	Zeinab	40	Married	Below High School Diploma
10	Sanaz	23	Married	Bachelor's Degree
11	Zari	38	Head of Household	High School Diploma
12	Sajedeh	36	Married	Bachelor's Degree
13	Pari	35	Married	Master's Degree
14	Hamideh	30	Married	Master's Degree
15	Neda	30	Single	Bachelor's Degree
16	Goly	22	Married	High School Diploma
17	Soheila	20	Married	Associate Degree
18	Mojdeh	40	Married	PhD Student
19	Maryam	33	Single	Bachelor's Degree
20	Baran	38	Head of Household	High School Diploma

منبع: یافته‌های پژوهش

یافته‌های پژوهش

از تحلیل مصاحبه‌های به‌دست آمده، سه مضمون اصلی تغییر در هرم قدرت که شامل خرده‌مضمون‌های نافرمانی فرزندان، افزایش عاملیت زنان درون خانواده، افزایش عاملیت زنان در روابط بیرون خانواده، مضمون اصلی احساس دوگانه به زنانگی شامل خرده مضمون عشق به خانواده و احساس نادیده گرفته شدن، مضمون اصلی سازشگری منفی با سه خرده مضمون آبروداری، ترس از آینده و احساس بی‌پناهی استخراج شد.

جدول ۲. مضامین اصلی و خرد

Table 2. Main and Sub-Themes of the Research

Sub-Themes	Main Themes
children's disobedience	Shifts in power dynamics
increased agency of women within the family	
increased agency of women in external relationships	

love for the family	Ambivalence toward femininity
feelings of being disregarded	
suffocation	negative coping strategies
fear of the future	
sense of helplessness	

منبع: یافته‌های پژوهش

۱- تغییر در هرم قدرت

الگوی مورد انتظار در خانواده‌های سنتی مطابق نظریات کارکردگرایان حضور پدر در رأس قدرت و وجود سلسله مراتب در خانواده است. در این ساختار زنان و فرزندان مطیع و تابع پدر هستند. اما مناسبات اقتصادی و تحصیلات زنان توانسته است بدون ایجاد تحولات اساسی، در هرم قدرت خانواده تغییراتی بدهد و به سایر ارکان خانواده آزادی عمل بیشتری عطا کند.

۱-۱. نافرمانی فرزندان

یکی از مهم‌ترین ارکان ساخت سنتی خانواده احترام و حرف‌شنوی فرزندان از والدین است. اما بسیاری از زنان مصاحبه‌شونده از نافرمانی فرزندان و یا روابط خنثایی صحبت می‌کنند که در آن تعامل بین اعضای خانواده از الگوهای فرزندسالاری یا والدسالاری برخوردار نیست. والدین راهبرد مشخصی برای تعامل با فرزندان خود ندارند. فرزندان تسلط والدین را به طور کامل نپذیرفته‌اند و خانواده‌ها نیز اصرار زیادی بر استیلای بر فرزندان خود ندارند. مهری^۱ ۳۹ ساله که دو پسر دارد و پس از ترک منزل توسط همسر، مسئولیت زندگی را به دوش می‌کشد، می‌گوید: «پسرایم دیگر بزرگ شده‌اند، برای خودشان میرن میان. گاهی از پولی که در می‌آرنه خرج خانه می‌کنند. اما نه آنها نصیحت شنو هستند و نه من اعصاب جنگیدن باهاشون رو دارم.»

البته مهری همچنان مسئولیت مادرانه را در خود عمیقاً پذیرفته است و در جایی که پسرانش نیاز به حمایت دارند، دلسوزانه حضور دارد.

«پسر بزرگترم یک مدت گل می‌کشید، خیلی تلاش کردم تا ترک کرد.»

^۱. به منظور حفظ اخلاق حرفه‌ای و محرمانه بودن اطلاعات، اسامی استفاده شده در متن مستعار است.

سیمین در خصوص یکی از دخترانشان که در مترو دستفروشی می‌کند، می‌گوید:

«پدرش مخالفه. می‌گه، چیه هی می‌ره این‌ور و اون‌ور. زود می‌ره، دیر می‌آد. به پدرش می‌گم خب اینام جوونن چکار کنن باید خرجشون رو در بیارن.»

زینب ۴۰ ساله در خصوص دغدغه روابط دخترانش می‌گوید:

«من خیلی می‌ترسم. وقتی دخترام با دوستاشون می‌رن بیرون، پارکی جایی. دوره زمونه خیلی بد شده، اینام دخترن، جوون و خوش‌بر و رو... خب مادرا خیلی دلهره دارن، باباشون می‌گه چکارشون داری، اینا جوونن از پس خودشون بر میان. یه دلخوشی دارن که با دوستاشون برن اونم می‌خوای زهرشون کنی.»

از جملات مصاحبه‌شوندگان متوجه می‌شویم در خانواده‌هایی که پدران نقش تأمین‌کنندگی خود را به‌خوبی ایفا نکرده‌اند، اقتدارشان، به‌خصوص نسبت به فرزندان کاهش می‌یابد. شکست پدر در مناسبات اقتصادی بیرون از خانواده می‌تواند به تضعیفش در ساخت خانواده منجر شود. انسجام خانواده که بر مبنای تقسیم نقش‌های اعضای آن شکل گرفته است، با تغییر عملکرد یکی از ارکان اگر نگوئیم با چالش مواجه می‌شود، به‌گونه دیگری بازآرایی می‌شود که فرزندان قدرت عمل بیشتری در عدول از وظایف مورد انتظارشان داشته باشند. پدر که تا پیش از این سایه دولت در خانواده بود و مجری قوانین بود که فردی و هنجاری شده بودند، اینک اصرار بر این اقتدار ندارد و فرزندان نیز بدون مواجهه مستقیم، استیلای کامل والدین را نمی‌پذیرند.

۲-۱. افزایش عاملیت زنان درون خانواده:

به‌نظر می‌رسد در خانواده‌های سنتی مردان تصمیم‌گیرنده نهایی کلیه شئون زندگی هستند، اما تجربه زیسته زنان نشان می‌دهد که برخی از آنها توانسته‌اند در بسیاری از امور که تا پیش از این نقشی نداشته‌اند مداخله کنند و تأثیرگذاری داشته باشند. از جمله این تغییرات عاملیت زنان در فرزندآوری است. زنان با مداخله در زمان فرزندآوری و تعداد فرزندان توانسته‌اند در حوزه‌ای که تا پیش از این، جامعه، خانواده و مردان در آن اثرگذار بودند، مداخله نمایند.

مریم ۳۳ ساله ۵ سال پس از ازدواج باردار می‌شود و در خصوص شروط حین عقدش می‌گوید: «با همسر شرط کرده بودم که اجازه بده به درسم ادامه بدم به همین خاطر بعد از اتمام درسم اقدام به بارداری کردم.»

زنان زیادی مانند مریم وجود دارند که توانسته‌اند به دلایلی خودخواسته فرزندآوریشان را به تأخیر بیندازند. پری ۳۵ ساله نیز تجربه مشابهی در تعیین زمان بارداریش دارد:

«من خیلی جوون بودم ازدواج کردم تازه دیپلم گرفته بودم دوست داشتم درس بخونم. شوهرم هم قبول کرد چون از همون اول مامان و بابام بهش گفتن دخترمون درسش خوبه دوست داریم درسش رو بخونه خانوادش و خودش هم گفتن که ما مشکلی نداریم... سال دوم دانشگاه باردار شدم کارشناسیم رو با هر سختی گذروندم شوهرم گفت یه بچه بیاریم بچه در آینده تنها می‌شه، خیلی سر بچه اولم اذیت شدم دیگه تا درسم تمام نشد بچه‌دار نشدم.»

از گفته‌های مصاحبه‌شوندگان می‌شود دریافت که زنان توانسته‌اند از طریق تحصیلات نقش‌آفرینی و عاملیت خود را در زندگی افزایش دهند. معمولاً خانواده‌های سنتی تمایلی به حضور همسران و دختران خود در بازار کار و اشتغال ندارند و ترجیح می‌دهند که مردان نقش نان‌آور خانه را بازی کنند. تعدادی از زنان با وجود این نگرش، در خانواده مشارکت اقتصادی داشته‌اند. اشتغال زنان در این الگو در راستای نیازهای خانواده و نه نیازهای فردی و تقابل یا کم‌رنگ کردن خانه‌داری است. گلی ۲۲ ساله یکی از همین زنان است:

«شوهرم وقتی اومد خواستگاریم بازاری بود دستش به دهنش می‌رسید، یه کار شراکتی برداشت، زمین خورد... زندگیمون نمی‌چرخید، خیلی فشار روش بود. اما براشون هم بد بود زن بره سرکار، من نمی‌تونستم فقط نگاه کنم ببینم زندگیم داره داغون میشه.»

گلی ترجیح می‌دهد در مقابل مشکلات خانواده‌اش حضور موثر داشته باشد تا منفعلانه در خانه بنشیند. پری نیز در چنین فرهنگی بزرگ شده و از مخالفت همسرش با کارش می‌گوید:

«من کارهای پژوهشی یه شرکت رو انجام می‌دم و گاهی پرسشگری هم می‌کنم، همسرم می‌گه خوشم نمی‌آد تو محل بری دم خونه این و اون، اما من یه درسی خوندم می‌تونم باهاش کمک خرج زندگی باشم.»

۳-۱. افزایش عاملیت زنان در روابط بیرون خانواده:

با وجود شکل‌گیری خانواده‌های هسته‌ای، نهاد خانواده نتوانسته بود خود را به‌طور کامل و مستقل بازسازی کند، همچنان مناسبات عرفی گذشته بر روابط آن حاکم بود و خانواده همسر در کنار همسر نقشی مؤثر در شکل‌دهی و جهت‌دهی تصمیم‌ها داشتند. تغییر در مناسبات درون خانواده طبیعتاً روابط بیرونی خانواده را تحت تأثیر قرار می‌دهد. مژده چنین روایت می‌کند:

«من دختر کم سن و سالی بودم... زندگی در کنار خانواده همسر را جزء بدترین لحظات زندگیم می‌دانم، همسر که به لحاظ مالی مستقل شد من هم عاقل‌تر شدم. خانه‌هایمان را جدا کردیم، یاد گرفتم اگر خودم برای خودم تصمیم نگیرم یک نفر دیگر تصمیم می‌گیرد، دوستان و همسایگانی پیدا کردم که ترجیح می‌دادم اوقاتم را با آنها سپری کنم.»

باتوجه به گفته‌های مژده اوایل ازدواج تمامی ارتباطاتش به خانواده همسر ختم می‌شد. اما با بالاتر رفتن سن و تجربه‌اش شروع به شکل‌دهی روابط جدیدی می‌کند که خارج از دایره خانواده همسرش است. حمیده نیز که مانند مژده زندگیش را در کنار خانواده همسرش شروع کرده است، تعاملاتش را چنین بیان می‌کند:

«من اولین عروس خانواده بودم، توی یه ساختمون با خانواده شوهرم زندگی می‌کردیم ... همه می‌خواستند توی همه چیز زندگیم نظر بدن... خیلی با جاری‌هام رفت و آمد نداریم این‌جوری حرف و حدیثا هم کمتره، یه دورهمی ساده با دوستای قدیمی و همسایه‌ها می‌گذاریم تو پارک. هم بچه‌ها بازیشون رو می‌کنن و هم خودمون حال و هومون عوض می‌شه.»

تعاملات مستقل زنان از طریق تحصیل، اشتغال و معاشرت با همسایگان برای آنها روابط شخصی ایجاد کرده است که می‌تواند جایگزین بخش اعظمی از روابطی باشد که تا پیش از این ساختار سنتی آن را تعیین می‌کرد. زنان خانه‌دار از طریق تحصیلات توانسته‌اند از انزوای پیش‌بینی شده این قشر خارج شوند و سبک زندگی پویاتری را شکل دهند.

۲. احساس دوگانه به زنانگی:

زنان به واسطه پذیرفتن نقش همسری و مادری متحمل مسئولیت‌ها و وظایف مضاعفی می‌شوند که گاهی احساسات دوگانه‌ای در آنها ایجاد می‌کند. ازدواج و فرزندآوری مسیر زندگی بسیاری از زنان را با تغییراتی مواجه می‌کند که همیشه دل‌خواه آنها نبوده است و بعضاً آن مسیر را شروع بسیاری از مشکلات خود می‌دانند، با وجود این در هیچ یک از مصاحبه‌های صورت‌گرفته علی‌رغم مشکلات و تجربه‌های تلخ زنان باعث نشده است که نسبت به ازدواج و فرزندآوری نگرش منفی داشته باشند. در ادامه به بررسی تجربیات زنان مورد مطالعه در این زمینه می‌پردازیم.

۲-۱. عشق به خانواده

مفهوم خانواده و تلاش برای بقا و حفظ سلامت روانی اعضای آن یکی از دغدغه‌های مهم زنان مشارکت‌کننده است. نگرش آنها به خانواده نه تنها محدودکننده و منفی نیست، بلکه برای حفظ آن در بدترین شرایط نیز ناامید نشده‌اند. باران زن ۳۸ ساله است که تمام مصائب را تحمل می‌کند به این امید که فرزندش در یک خانواده بزرگ شود:

«شوهرم مواد که می‌کشید دیگه نمی‌فهمید چکار می‌کنه کتک می‌زد فحش می‌داد تهمت می‌زد همه رو تحمل کردم... تا این که یه بار نزدیک بود بچه نوزادم رو پرت کنه، گفتم این جا دیگه بحث زندگی و آینده بچمه و هر جور شده طلاق می‌گیرم.»

جدا از نادیده گرفتن خود که در بسیاری از مصاحبه‌ها مشاهده می‌شود. فرزندان هر چند بسیاری اوقات باعث استیصال مادران در اتخاذ یک تصمیم فردی می‌شوند. اما به زنی بی‌تجربه، بدون تحصیلات و مهارت خاص این شجاعت را می‌دهد که برای نجات او و آینده‌اش از پس سخت‌ترین تصمیم‌ها و اقدام‌ها برآیند. عشق مادری نیروی محرکه اکثر زنان است. زینب می‌گوید:

«ما زندگی رو با هم ساختیم ... دخترم مریض بود خیلی دوا و دکترش می‌کردیم دیگه همه پولمون تمام شده بود... انگشترم رو درآوردم بهش دادم گفتم من در کنار تو و بچه‌ها همه چیز دارم.»

داستان عشق زنان به خانواده همواره یکی از جلوه‌های متعالی عواطف انسانی است که بسیاری از زنان آن را بی هیچ چشم‌داشتی عرضه می‌کنند. وحیده مانند بسیاری دیگر از مادران حاضر است از همه چیز خود بگذرد تا فرزندانش زندگی بهتری را تجربه کنند. قابلیت از خود گذشتگی به نفع خانواده تا مرز نفی خویشتن، ویژگی اغلب زنان ایرانی است.

۲-۲. احساس نادیده گرفته شدن

در حالی که سنت می‌تواند منبعی از عواطف خانوادگی را ایجاد کند، از سویی می‌تواند عامل تضییع حقوق زنان و نادیده گرفتن عواطفشان نیز باشد. ساختار سنتی تنها به نقش همسری و مادری زنان توجه دارد و اهمیتی برای هویت زنانه قایل نیست. ازدواج‌های زودهنگام یا اجباری، عدم حمایت خانواده از جدایی تحت هر عنوانی ناشی از همین نگرش است. چنین شرایطی باعث شده است که زنان نسبت به هویت زنانه خود با نگاه منفی بنگرند. روایت اکرم از ازدواجش این‌گونه است:

«تو خونه ما کسی رو حرف بابام حرف نمی‌زد... دیلم که گرفتم بابام گفت باید ازدواج کنی... بچم هنوز دو ساله نشده بود که شوهرم تصادف کرد فوت شد... خانواده شوهرم گفتن اگر بچه رو می‌خوای باید بشینی و بزرگش کنی ... شاید اگر ازدواج می‌کردم هم من حالم خوب بود، هم این بچه یه تکیه‌گاهی داشت.»

او از این‌که نیازهایش به‌عنوان یک زن جوان نادیده انگاشته شده است، ابراز نارضایتی می‌کند. جو حاکم بر روابط خانوادگی اکرم، به واسطه داشتن یک فرزند از همسر متوفایش، او را همچنان ناموسی متعلق به خانواده همسرش می‌داند.

۳. سازش‌گری منفی:

مدارا در شرایطی رخ می‌دهد که شخص در عین قدرت و انتخاب شرایطی را می‌پذیرد که فرصت همزیستی را فراهم می‌آورد. اما اغلب مشارکت‌کنندگان به انحاء مختلفی از سازش‌گری اشاره کرده‌اند که ناشی از بی‌قدرتی آنها در معادلات زندگی زناشویی است. این سازش‌گری شاید به

تداوم ازدواج بیانجامد اما بنیان عاطفی خانواده را مخدوش می‌کند. این شرایط را می‌توان سازگاری منفی نامید، چرا که حاصل این سازش، تداوم شرایط نامطلوب است. خرده مضمون آبروداری، ترس از آینده و احساس بی‌پناهی به نوعی زنان را به سکوت و ادامه شرایط ناسالم در خانواده هدایت می‌کند.

۳-۱. آبروداری

عبارت آبرو در گفتگو با زنانی که تجربه خشونت داشتند پرتکرارتر بود. این در حالی است که آبروداری زمانی معنا پیدا می‌کند که اعضای خانواده سعی کنند مشکلات خود را بدون بروز بیرونی حل و فصل نمایند. اما برخی از زنان آن را به خودسانسوری و سکوت در مقابل تداوم شرایط ناعادلانه تعبیر می‌کنند. زیبا یکی از بارزترین قربانیان تعبیر نادرست از آبرو است: «فردای بعد از عقد به مشهد رفتیم. رفتارهای عصبی و پرخاشگرانه‌اش شروع شد، به خانواده‌ام چه می‌گفتم؟ می‌گفتم هنوز یک روز نشده شوهرم رو نمی‌خوام... اوضاع هر بار بدتر می‌شد. یه بار برای عیادت مادرم رفته بودم ... همسایه‌ها گفتند وقتی من از خانه بیرون می‌رم با دوستانش مواد مصرف می‌کنه و رابطه نامشروع داره. پدرم خدا بیامرز دش شب قبل از عقد فهمیده بود اما از ترس آبرو چیزی نگفته بود.»

سیمین، باران، گیسو و زری نیز در دوران عقد یا نامزدی متوجه اعتیاد، خشونت، بدبینی و شکاک بودن همسران خود شده‌اند. اما ترس از آبرو آنها را وادار به سکوت و تن دادن به زندگی کرده است که فرزندان هم از آسیب‌های چنین خانواده‌ای بی‌نصیب نخواهند بود. اهمیت دادن به دیگری واهی و تلقی آن به آبروداری به عنوان یک خصیصه لازم برای خانواده به خصوص زنان باعث شده است که خانواده در شکل ناهنجار آن به بقاء ادامه دهد.

۳-۲. ترس از آینده:

اغلب زنان نسبت به آینده خود و فرزندانشان ابراز نگرانی کردند که وابستگی مالی به همسران و درآمد ناپایدار خانواده از جمله علل این ترس‌ها است. اما ترس از جدا شدن از فرزندان در

صورت بروز مشکلات زناشویی یکی از بارزترین نگرانی‌های زنان است. ساجده در این خصوص می‌گوید:

«وقتی بچه‌دار می‌شی مادر نقش مهمی توی تربیت پیدا می‌کنه. می‌گن هیچ‌کس جای مادر رو برای بچه پر نمی‌کنه... اما همین که بخوای جدا بشی حضانتش می‌فته به مرد، نقش مادر هم توی تربیتش هیچی می‌شه»

باران در خصوص نگرانی‌هایش بابت حضانت فرزند این‌گونه می‌گوید:

«همسرم می‌گفت هیچ جوره نمی‌تونم اعتیادم رو ثابت کنی. خودم بلدم چکار کنم که آزمایش منفی در بیاد، بهم گفته بودن اگر نتونم اعتیادش رو اثبات کنم نمی‌تونم بچه رو از دستش در بیارم. همین شد که بی‌خیال طلاق شدم.»

زنان خانه‌دار بیش از سایر زنان نسبت به آینده خود نگران هستند، چرا که وضعیت آنها تابع وضعیت اقتصادی همسرانشان است و با بروز مشکل قدرت تأمین خود و فرزندانشان را از دست خواهند داد. عدم وجود سازوکارهای حمایتی از زنان خانه‌دار یکی از علل این نگرانی‌ها است.

۳-۳. بی‌پناهی:

حس بی‌پناهی تجربه‌ای بود که در سطوح مختلف تمامی زن‌های مصاحبه‌شونده با آن مواجه بودند. حتی برخی از زنان با وجود این‌که مورد خاصی در زندگی خود نداشتند، این‌گونه تصور می‌کردند که در صورت بروز مشکل هیچ ملجایی نخواهند داشت. این بی‌پناهی در مقابل خانواده، قانون و جامعه به صورت پررنگی خود را در گفتگوها نشان می‌دهد. لیلا ۴۲ ساله زندگیش را این‌گونه روایت می‌کند:

«دخترم کمبود محبت داشت. عاشق یه پسر اراذل و اوباش شد ... یه مدت که باهاش بود با یه بچه ولش کرد رفت. یه روز نمی‌دونم چی شد که با دخترم دعواش می‌شه... دخترم می‌میره. دامادم تهدیدم کرد اگر برم زندان اونجا بازم آدم دارم که نابودت کنه منم بخاطر نوه‌ام شکایتم رو پس گرفتم.»

بی‌اعتمادی به کارآمدی قانون در حمایت از او در مقابل تهدیدهای داماد باعث می‌شود از شکایت صرف‌نظر کند. او هر روز از نوه‌اش با استرسی بیمارگونه مراقبت می‌کند. لیلا با وجود مضيقه مالی برای دریافت یارانه نوه‌اش اقدامی نمی‌کند. چرا که می‌بایست ابتدا جهت عدم صلاحیت پدرش اقدام قانونی نماید و او از هرگونه تلاش حقوقی بیم دارد.

زیبا مشکلاتش را چنین روایت می‌کند:

«خدا نکنه بفهمم که مطلقه‌ای. هزار جور پیشنهاد می‌دن. هزار جور فکر راجع بهت می‌کنند. من خیلی جاها نمی‌گم جدا شدم. یه مطلقه معنیش یعنی همه چیز، بدبخت‌تر از زن مطلقه نداریم.»

اغلب بین پایگاه اقتصادی همسران زنان طبقه پایین و خانواده این زن‌ها مشابهت وجود دارد و همین امر باعث می‌شود که آنها کمتر تمایل داشته باشند به خانواده پدری رجوع کنند، به‌خصوص اگر فرزندی داشته باشند. عدم اعتماد به نفس و داشتن مهارت کافی باعث می‌شود زنان از استقلال خود در مقابل مردان آزارگر و معتاد بهراسند. آن‌ها ترجیح می‌دهند که به سازش‌گری روی بیاورند.

بحث و نتیجه‌گیری

از مجموع ۲۰ مصاحبه انجام شده سه مضمون اصلی تغییر در هرم قدرت، احساس دوگانه نسبت به زنانگی، سازشگری منفی و ۸ خرده مضمون شامل نافرمانی فرزندان، افزایش عاملیت زنان در خانواده، افزایش عاملیت زنان در روابط بیرون از خانواده، عشق به خانواده، احساس نادیده گرفته شدن، آبروداری، ترس از آینده و احساس بی‌پناهی استخراج شد. این مضامین به طیف گسترده‌ای از تجارب مثبت و منفی زنان خانه‌دار ساکن در محلات جنوب شهر تهران اشاره دارد.

این مقاله سعی نمود با نشان دادن ابعاد مختلف چالش‌ها، فرصت‌ها و کاستی‌های وضعیت موجود زنان مورد مطالعه، سیاست‌گذاران حوزه زنان را در بهبود وضعیت کنونی یاری دهد. نکته حائز اهمیت در زنان خانه‌دار مورد مطالعه این است که علی‌رغم محدودیت دسترسی ایشان به منابع قدرت بیرونی، و آنچه که در مطالعات پیشین (آبوت و والاس، ۱۴۰۱ و گراگلیا به نقل از

فریدان، ۱۳۸۵) به آن اشاره شده است، مبنی بر این که زنان به واسطه خانه‌داری دچار انزوا و انفعال می‌شوند و ساخت سنتی خانواده را نسبت به زنان ظالمانه و ناکارآمد جلوه می‌دهند، شاهد شکل‌گیری نوعی آزادی اکتسابی عرفی هستیم. آزادی اکتسابی تغییر در زمان، روابط و اخلاقیات و انتخاب‌ها را ایجاد کرده است. تحصیلات زنان موجب بازآرایی توزیع قدرت در سطح خانواده شده است. به عنوان مثال؛ زنان تحصیل کرده توانسته‌اند در تصمیم‌گیری برای زمان ازدواج و فرزندآوری نقش‌آفرینی کنند، در حالی که قبلاً تنها مردان در این عرصه حق تصمیم‌گیری داشتند. دانشگاه‌ها فضای بیشتری برای حضور زنان در جامعه ایجاد می‌کند. زن خانه‌دار در مفاهیم قبلی زنی بود که همه روابطش ذیل مفهوم خانه پدر، خانه همسر، خانه پدر همسر تعریف می‌شد. اما اکنون می‌تواند روابطش را باز تعریف کند، به روابط مکان‌مندی می‌دهد؛ جایی که دیگر خانه نیست. زنان با حضور خود می‌توانند مکان‌مندی جدید خلق کنند. همان‌طور که پیش از این قهوه‌خانه مکانی مردانه بود که تنها مردان در آن تردد داشتند، اما با ورود زن‌ها کافه نام می‌گیرد. در این شرایط با دوستش، همکلاسی‌اش روابط جدیدی را ورای خانواده بازتعریف می‌کند.

وقتی زن بتواند زمان و روابط را دستکاری کند، تغییر بعدی اخلاقیات خانواده است. یعنی پیش‌بینی می‌شود که زن بتواند روند تصمیم‌سازی فردی تولید نموده و آزادی انتخاب پیدا کند و این به معنای این نیست در فرآیند تصمیم‌گیری قادر باشد گزینه مورد نظر خود را انتخاب کند، بلکه توانایی اضافه کردن یک گزینه به گزینه‌های قبلی را دارد. او می‌تواند ارزش‌های جدیدی تولید نماید. نمونه آن جعل طلاق توافقی^۱ است که برخی از مشارکت‌کنندگان از آن برای هم‌سو کردن نیازها و شرایطشان استفاده کرده‌اند. طلاق توافقی مفهوم متفاوتی از طلاق بدون مقصر در غرب دارد، این نوع طلاق که بیشتر با انصراف زنان از بخشی از حقوق خود همراه است، سخت‌گیری‌های حقوقی را دور می‌زند. بنابراین صرف خانه‌دار بودن زنان نیز نمی‌تواند نسخه‌ای قابل قبول برای کاهش طلاق باشد. برخی حضور زنان بیرون از خانه را عامل

^۱. استفاده از عبارت جعل طلاق توافقی به این نکته اشاره دارد که حق طلاق با مردان است و تنها در شرایط تعریف شده زنان با نظر دادگاه صالحه حق فسخ ازدواج را دارند.

بالا تر رفتن سن ازدواج، کاهش تمایل به فرزندآوری و طلاق بازنمایی می‌کنند. در صورتی که مطالعات پیشین نشان می‌دهد «مشارکت اجتماعی و فعالیت و حضور زنان در عرصه عمومی در هیچ سطح از باروری تاثیرگذار نیست» (چمنی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۵۶). رشد فزاینده طلاق علی‌رغم سیاست‌های تحکیم بنیان خانواده که بر نقش‌های همسری و مادری زنان تأکید می‌کند نشان می‌دهد سیاست‌گذاری‌ها بر مبنای نیازهای واقعی خانواده شکل نگرفته است و الگوی تحقق‌پذیر و عینی از خانواده در آن لحاظ نشده است. با توجه به تغییرات صورت گرفته در هرم قدرت خانواده، اهمیت دادن به اقتصاد خانواده در بعد خانوار و ارتقاء تحصیلات و آموزش زنان خانه‌دار می‌تواند به خروج آنها از انزوای اجتماعی و بهبود روابط درون خانواده کمک کند.

همان‌گونه که در مضامین استخراجی مشخص است و در اغلب مطالعات پیشین داخلی مانند امینی‌فر (۱۳۹۳)، بدری‌منش و صادقی فسایی (۱۳۹۴)، افراسیابی و همکاران (۱۳۹۹) و ... بدان اشاره شده است، التزام به نقش مادری یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های زنان است و داده‌های آماری نیز مؤید این ادعاست^۱ که نگرش زنان دارای فرزند به مادری متعهدانه است و علی‌رغم برخی نظریات فمینیستی، در ایران به مادر بودن نگاه منفی وجود ندارد و آن را بی‌ارزش نمی‌دانند و در صورت متزلزل شدن نهاد خانواده یا از بین رفتن آن نقش مادری تداوم می‌یابد. اما همان‌گونه که مشاهده می‌شود تأکید بر نقش مادری بدون برنامه‌ریزی برای سایر نقش‌های زنانه می‌تواند منجر به تجربه عواطف منفی و احساس دیده نشدن در خانواده شود. احساس دوگانه به زنانگی ناشی از خلأ پرداخت سیاست‌ها به سایر نقش‌ها و حقوق زنانه و همچنین عدم آگاهی زنان برای ارتقاء و توجه به تمامی وجوه زنانه‌شان است.

آبروداری مضمون دیگری است که می‌بایست مورد توجه سیاست‌گذاران فرهنگی قرار گیرد. این مفهوم با گستره شمول خود سعی در نظارت و کنترل بدن زنانه به‌خصوص در واکنش به

^۱. گزارش‌ها رسمی دولت‌ها حاکی از آن است که ۸۳ درصد خانوارهای تک‌والد متشکل از مادر و فرزندان هستند و پدر و فرزندان فقط ۱۷ درصد از این خانوارها را تشکیل می‌دهند (گزارش وضعیت خانواده در ایران، ۱۳۹۵: ۵۰). همچنین افزایش آمار زنان سرپرست خانوار نشان می‌دهد زنان پس از جدایی یا فوت همسر همچنان به وظایف سنتی خود پای‌بند هستند.

خشونت دارد. تمهیدات حقوقی و قانونی در مقابل خشونت خانگی، با امتناع درونی به منظور حفظ آبرو بی‌کارکرد می‌شود. همان‌طور که مشاهده شد موانع درونی پر قدرت‌تر از موانع بیرونی به تضییع حقوق زنان می‌انجامد. بنابراین سیاست‌گذاری به نفع زنان و در راستای استیفای حقوق ایشان به تنهایی نمی‌تواند موقعیت این‌گونه زنان را بهبود ببخشد. در برخی بسترهای عرفی، قانون‌گذاری بدون فرهنگ‌سازی و بسترسازی فرهنگی تفاوت‌چندانی با فقدان قانونی ندارد. بنابراین، توجه توأمان به فرهنگ و سیاست‌گذاری یک اصل اساسی در بهبود جامعه است.

حس بی‌پناهی زمانی پدیدار می‌شود که علاوه بر فرهنگ با موانع قانونی نیز مواجه باشیم. زنان چنین تصور می‌کنند که قانون نمی‌تواند ملجایی برای حمایت و حفاظت آنها باشد. عدم اصلاح قوانین متناسب با شرایط اجتماعی، وابستگی مالی به همسرانی که اغلب خودشان نیز فاقد امنیت شغلی لازم هستند باعث می‌شود که زنان نسبت به آینده خود و فرزندان با نگرانی و حس ناکارآمدی مواجه شوند و همین احساس می‌تواند در فرزندان و آینده یک جامعه بازتولید شود. سیاست‌گذاری بر مبنای مطالعات میدانی و برنامه‌ریزی‌های بلندمدت در حمایت از زنان خانه‌دار با کاستن حس بی‌پناهی، مانع از استمرار فرآیندهای غیرعادلانه می‌شود. حس بی‌پناهی منجر به سازگاری منفی می‌شود. سازش زوجین به عنوان الگوی تضمین‌کننده ثبات خانواده زمانی کارکرد خواهد داشت که بر مبنای مودت و همدلی اعضای خانواده باشد، سازش‌گری منفی ناشی از موقعیت فرودستی زنان در خانواده است که پایه اصلی یک خانواده که بر مبنای مودت است را سست می‌کند. خانواده سالم خانواده‌ای است که تمام اعضای آن حس رضایت‌مندی داشته باشند. بر این اساس دوام چنین خانواده‌هایی یک اتفاق خوب نخواهد بود.

طبق یافته‌های این تحقیق خانواده‌های سنتی مورد مطالعه نه قدرت تحقق آرمان‌های سیاست‌گذاران را دارند که اقتدار مرد در هر شرایطی حفظ شود و علی‌رغم همه چالش‌های اقتصادی در فضای مودت ارکانش با یکدیگر همزیستی داشته باشند و نه یک نهاد ناکارآمد است که می‌بایست در مقابل تحولات جاری تسلیم و دچار وادادگی شود. هرچند در خانواده‌های سنتی برابری زن و مرد و یا عدالت جنسیتی به‌طور کامل برقرار نیست و در کلیت نقش‌های

سستی زنان تغییری ایجاد نشده است، اما کیفیت این نقش‌ها دستخوش تغییرات بارزی شده است. زنان توانسته‌اند از طریق تحصیلات عاملیت بیشتری در مدیریت خانواده کسب کنند. این تغییرات تا حدودی در فضای مودت زناشویی محقق شده است. آزادی‌های اکتسابی زنان خانه‌دار در چارچوب خانواده به مرد و زن قدرتی برابر برای حل مسالمت‌آمیز چالش‌های درونیش می‌دهد و احتمالاً خانواده بتواند مسیر خود را در نسبت با عدم تعادل بین فرزندان‌ش بیابد. خانواده سنتی در حال تنظیم و ترمیم روابط درون نهادی خود است. بنابراین نباید نسبت به تغییرات در ساختار خانواده به دید افول خانواده نگریست و با راهکارهای سطحی به منظور تحکیم بنیان خانواده و برای کاهش آمار طلاق تنها ظواهر خانواده را حفظ کرد. نباید از نظر دور داشت که دشوار شدن فرآیند طلاق می‌تواند به کاهش طلاق‌های رسمی و حتی کاهش ازدواج و پدید آمدن شکل‌های مختلف هم‌باشی خارج از چارچوب ازدواج بیانجامد. سیاست‌گذاران با نسخه‌های تجویزی و طرد سایر گونه‌های موجود خانواده و بی‌توجهی به زن در تمامی ابعاد وجودیش سکان خانواده و جامعه را به دست میدان پر تلاطم فرهنگ می‌دهد. هرچند که فرهنگ قادر به بازسازی و بازیابی خود هست، اما تبعات این فرایند زمان‌بر بر دوش جامعه خواهد بود که سیاست‌گذاران با ورود آگاهانه می‌توانند از خسارات آن بکاهند.

در خصوص یافته‌های این پژوهش ملاحظات و محدودیت‌هایی وجود دارد که لزوم مطالعات بیشتر را مشخص می‌نماید. اول این که وجود منابع متکثر سنت به لحاظ تنوع فرهنگی در ایران و آمیخته شدن سنت و مذهب با گونه‌های متکثری از خانواده‌های سنتی در جنوب شهر تهران، باعث می‌شود نتوان در خصوص یک امر واحد انتظار کنش یا نگرش یکسان داشت. از طرفی، نیازهای زنان خانه‌دار در بخش‌های مختلف شهر تهران می‌تواند متفاوت باشد و به صراحت نمی‌توان ادعا کرد که تمامی زنان خانه‌دار تجاربی مانند ترس از آینده، بی‌پناهی و غیره را تجربه نمایند. از سوی دیگر، این تجارب می‌تواند در سایر زنان در سایر اقشار نیز تکرار شود و محدود به زنان خانه‌دار نباشد. هریک از این مضامین با شدت و حدت متفاوتی در مشارکت‌کنندگان دیده شده است. اندازه‌گیری و وزن‌دهی به هریک از مضامین نیازمند مطالعات جدیدی در این زمینه است. بنابراین، خاطر نشان می‌شود که سیاست‌گذاران باید مفهوم متکثری از خانواده را به رسمیت بشناسند و برای خودترمیمی، خود تنظیمی و ارتقاء کیفیت زندگی تمامی اعضای خانواده

در هر موقعیتی برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری نمایند و از ارائه الگوهای واحد و آرمانی برای خانواده و سیاست‌گذاری برای انطباق کامل خانواده به طراز مورد نظر اجتناب کنند.

تعارض منافع

این مقاله هیچ تعارض منافی ندارد.

منابع

- اعزازى، شهلا. (۱۳۸۰). *خشونت خانوادگی "زنان کتک خورده"*. تهران: نشر سالی، چاپ اول.
- افراسیابی، حسین و اسدی کوهنجانى، فاطمه. (۱۳۹۹). چالش همسازی: تفسیر زنان از ایفای نقش خانه‌دار. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۷(۱۶)، ۸۷-۱۱۵.
- امین‌فر، صبورا. (۱۳۹۳). بررسی نگرش زنان جوان پیرامون منزلت نقش خانه‌داری. *دین و سیاست فرهنگی*، ۱(۲)، ۱۴۱-۱۲۱.
- آبوت، پاملا و والاس، کلر. (۱۴۰۱). *جامعه‌شناسی زنان*. ترجمه منیژه نجم عراقی. تهران: نشر نی.
- آزاد ارمکی، تقی. (۱۳۸۹). *جامعه‌شناسی خانواده ایرانی*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، چاپ اول.
- بدری‌منش، اعظم و صادقی فسائی، سهیلا. (۱۳۹۳). بررسی عوامل جامعه‌شناختی رضایت‌مندی زنان از خانه‌داری (نمونه‌ی موردی شهر تهران). *زن و جامعه*، ۵(۱۷)، ۲۰-۱.
- چابکی، ام البنین. (۱۳۹۶). روایت دختران ۴۵ سال به بالای شهر تهران از علل تجرد قطعی. *مطالعات اجتماعی ایران*، ۱۰(۳-۲)، ۱۲۳-۱۰۲.
- چمنی، سولماز، شکر بیگی، عالیّه و مشفق، محمود. (۱۳۹۵). *مطالعه تعیین‌کننده جامعه‌شناختی فرزندان آوری (موردکاوی: زنان متأهل شهر تهران)*. راهبرد اجتماعی و فرهنگی، ۵(۲۰)، ۱۶۶-۱۳۷.
- حسین‌پور، فاطمه،، علیزاده اقدم، محمدباقر و عباس‌زاده، محمد. (۱۴۰۰). فهم خانه‌داری به عنوان یک شغل و چالش‌های آن از منظر زنان خانه‌دار شهر قم. *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، ۱۲(۴۶)، ۱۳۷-۹۵.
- حسینی، سیدحسن و ایزدی، زینب. (۱۳۹۵). *پدیدارشناسی تجربه زیسته زنان مجرد جمعیت مورد مطالعه زنان مجرد بالای ۳۵ سال شهر تهران*. *مطالعات اجتماعی و روان‌شناختی زنان*، ۱۴(۴۶)، ۷۲-۴۱.
- رضایپور، داریوش و اسماعیلی، آسیه. (۱۳۹۹). تجربه‌ی زیسته‌ی زنان از سبک زندگی خانه‌داری (مطالعه‌ی موردی شهر دیلم). *مطالعات راهبردی زنان*، ۲۲(۸۷)، ۸۹-۱۰۸.

- ریتزر، جورج (۱۳۹۰). *نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر*. ترجمه محسن ثلاثی. تهران: نشر علمی، چاپ شانزدهم.
- سگالن، مارتین. (۱۳۷۰). *جامعه‌شناسی تاریخی خانواده*. ترجمه حمید الیاسی. تهران: نشر مرکز، چاپ اول.
- سهراب‌زاد، مهران، شعاع، صدیقه، موحد مجد، مجید و نیازی، محسن. (۱۳۹۸). تبیین ارتباط انسجام خانواده و ساختار توزیع قدرت در آن (نمونه موردی زنان متأهل شهر شیراز). *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۶(۱۴)، ۲۸۵-۲۶۱.
- سیدان، فریبا و خاکخوران، طاهره. (۱۴۰۰). *تجربه زیسته زنان مطلقه*. تهران: انتشارات جامعه‌شناسان، چاپ اول.
- صادقی فسایی، سهیلا، میرحسینی، زهرا. (۱۳۹۵). فهم خانه‌داری در بستر نقش‌های جنسیتی: مطالعه کیفی در شهر تهران. *علوم اجتماعی*، ۲۳(۷۳)، ۳۱-۱.
- صالحی امیری، سیدرضا و خدایی، زهرا. (۱۳۹۹). *خانواده ایرانی تغییرات و تحولات چهاردهه گذشته*. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- صداقتی فرد، مجتبی و حاجی محمدی، ساناز. (۱۳۹۵). تأثیر باورهای جنسیتی زنان شهر تهران بر ایفای نقش خانه‌داری. *زن و جامعه*، ۷(ویژه‌نامه)، ۶۸-۵۵.
- عرب خراسانی، سمیه. (۱۳۹۸). تقاطع جنسیت و خانواده: فهم جنسیتی از فرایند تشکیل و گسست خانواده. *علوم اجتماعی*، ۱۶(۳۴)، ۲۱۲-۱۷۷.
- قاسمی، وحید. عرب خراسانی، سمیه و ربانی خوراسگانی، علی. (۱۳۹۷). تقاطع جنسیت و خانواده، فهم زنانه از ازدواج و جدایی. *زن در توسعه و سیاست*، ۱۶(۴)، ۵۲۴-۴۹۹.
- گراگلیا، کارولین. (۱۳۸۵). *فمینیسم در آمریکا تا سال ۲۰۰۳ (آرامش در خانه)*. ترجمه معصومه محمدی. تهران: دفتر نشر معارف، چاپ چهارم.
- مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۸۳). *مقدمه‌ای بر مطالعات زنان*. تهران: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دفتر برنامه‌ریزی اجتماعی و فرهنگی.

مشیرزاده، حمیرا. (۱۳۸۵). *از جنبش تا نظریه اجتماعی: تاریخ دو قرن فمینیسم*. تهران: نشر پژوهش شیرازه، چاپ سوم.

ملکی، امیر، ربیعی، علی، شکریگی، عالیه و بالاخانی، قادر. (۱۳۹۴). بررسی فردی شدن خانواده در ایران با تأکید بر روند تغییرات ساختاری و کارکردی خانواده ایران در سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۹۵. *مطالعات راهبردی زنان*، ۱۸(۶۹)، ۹۶-۴۱.

ملکیها، مرضیه، اصلانی، فرشید و باقری، رضوان. (۱۴۰۱). واکاوی تجربه زیسته زنان در تزلزل بنیاد خانواده و طلاق. *روان‌شناسی فرهنگی زن*، ۱۳(۵۲)، ۱۰۶-۹۵.

میرمحمد رضایی، سید زهرا و ساروخانی، باقر. (۱۳۹۷). نقش جهانی‌شدن در تغییرات دو دهه اخیر خانواده ایرانی. *زنان و خانواده*، ۱۳(۴۴)، ۱۶۴-۱۳۱.

میل، جان استوارت. (۱۳۷۹). *انقیاد زنان*. ترجمه علالدین طباطبایی. تهران: نشر هرمس، چاپ اول.

یاریگر روش، محیا. (۱۴۰۱). تجربه زیسته زنان از زندگی خود و فرزندانشان پس از طلاق. *فرهنگ، مشاوره و روان‌درمانی*، ۱۳(۵۰)، ۲۷۴-۲۵۳.

Abbott, P. & Wallace, C. (2022). An introduction to sociology: Feminist perspectives. Translated by Manijeh Najm Araqi. Tehran, Ney Publication. (In Persian)

Afrasiabi, H. & Asadi Kouhenjani, F. (2021). Harmonization challenges: Women's interpretations of homemaking. *Sociology of Social Institutions*, 7(16), 87-115. (In Persian)

Arab Khorasani, S. (2020). Interaction of gender and family: Gender understanding of family formation and dissolution. *Journal of Social Sciences*, 16(2), 212-177. (In Persian)

Azdd Armaki, T. (2000). The Sociology of the Iranian Family. Tehran: AAMT Publication, First edition. (In Persian)

Badrimanesh, A. & Sadeghi Fasaei, S. (2014). Sociological factors of women's satisfaction of Householding (Case in Tehran). *Quarterly Journal of Woman and Society*, 5(17), 1-20. (In Persian)

Chaboki, O. (2016). Causes of girls' Spinster in Tehran. *Journal of Iranian Social Studies*, 10(2&3), 102-123. (In Persian)

Chamani, S., Shekar Beige, A. & Moshfegh, M. (2016). Sociological determinants of fertility (Case study: Married women living in Tehran). *Socio-Cultural Strategy*; 5(3), 137-165. (In Persian)

- Ercan, E. U. & Ucar, S. (2021). Gender roles, personality traits and expectations of women and men towards marriage. *Educational Policy Analysis and Strategic Research*, 16(1), 7-20.
- Ezazi, S. (2001). Family Violence: Batterab Women. Tehran: Sali Publication, First edition. (In Persian)
- Ghasemi, V., Arab Khorasani, S. & Rabbani Khorasgani, A. (2018). Crossroad of gender and institute of family: Women's meaning of marriage and family life. *Woman in Development & Politics*, 16(4), 499-524. (In Persian)
- Graglia, F. C. (2007). Domestic Tranquility: A Brief Against Feminism. Translated and edited by Masoumeh Mohammadi. Tehran: Maarif Publishing House. Fourth edition.
- Gui, T. (2023). Coping with parental pressure to get married: Perspectives from Chinese "Leftover Women". *Journal of Family Issues*, 44(8), 2118-2137.
- Hoseinpour, F., Alizade, M. B. & Abaszade, M. (2021). Understanding the housekeeping as a job and its challenges from the perspective of housewives in Qom. *Social Development & Welfare Planning*, 12(46), 95-137. (In Persian)
- Hosseini, S. H. & Izadi, Z. (2016). The phenomenology of lived experiences of women over 35 years of age who have never married in Tehran. *Women's Studies Sociological and Psychological*, 14(1), 41-72. (In Persian)
- Jeffery, P. & Qureshi, K. (2022). Muslim woman/Muslim women: Lived experiences beyond religion and gender in South Asia and its diasporas. *Contemporary South Asia*, 30(1), 1-15.
- Lomazzi, V. & Seddig, D. (2020). Gender role attitudes in the international social survey programme: Cross-national comparability and relationships to cultural values. *Cross-Cultural Research*, 54(4), 398-431.
- Maleki, A., Rabiei, A., Shekarbeygi, A. & Balakhani, Q. (2015). The study of family individualization in Iran with emphasis on the structural and functional changes trend of families (from 1957 to 2014). *Women's Strategic Studies*, 18(69), 41-96. (In Persian)
- Malekiha, M., Aslani, F. & Bagheri, R. (2022). Analyzing the lived experience of women in the weakening of the family foundation and divorce. *Woman Cultural Psychology*, 14(52), 95-106. (In Persian)
- Mill, J. S. (2000). The Subjection of Women. Translated by Aladdin Tabatabaei, Tehran: Hermes Publication, First edition. (In Persian)

- Mir Mohammad Rezae, S. Z. & Saroukhani, B. (2019). The role of globalization in changing the Iranian family during the last two decades. *Journal of The Women and Families Cultural-Educational*, 13(44), 131-164. (In Persian)
- Moshirzadeh, H. (2006). From Movement to Theory: A Two-Century History of Feminism. Tehran: Shirazeh Publication, Third edition. (In Persian)
- Moshirzadeh, H. (2004). An introduction to women studies, Tehran: Ministry of Science, Research and Technology. Office of Social Planning and Cultural Studies, First edition. (In Persian)
- Noroozi, F., Bagherzadeh, R., Cousins, R., Nazari, M. & Ghahremani, L. (2023). Alleviating work-family conflict for female employees in Iran: The effect of a multimedia educational intervention. *Current Psychology*, 42(11), 18832–18845.
- Oláh, L. S., Kotowska, I. E. & Richter, R. (2018). The New Roles of Men and Women and Implications for Families and Societies. In: Doblhammer, G., Gumà, J. (eds) *A Demographic Perspective on Gender, Family and Health in Europe*. Springer, Cham.
- Rezapour, D. & Esmaeili, A. (2020). Women's lived experience of housewifery lifestyle: A case study of Deylam city. *Women's Strategic Studies*, 22(87), 89-108. (In Persian)
- Ritzer, G. (2011). *Modern Sociological Theory*, Translated by Mohsen Solasy. Tehran: Elmi Publication, Sixteenth edition. (In Persian)
- Sadeghi, S. (2016). Understanding housework in the context of gender roles: Qualitative study. *Social Sciences*, 23(73), 1-3. (In Persian)
- Salehi Amiri, S. R. & Khodaei, Z. (2020). Iranian Family Changes and Developments of the past Fourteen Decades. Tehran: The Academic Center for Education, Culture and Research Publication. (In Persian)
- Sedaghati Fard, M. & Haji Mohammadi, S. (2017). The effect of gender beliefs of urban women on housekeeping. *Journal of Woman and Society*, 7(Spatial), 55-68. (In Persian)
- Segalen, M. (1991). *Antropology of the Family*, Translated by Hamid Elyasi. Tehran: Markaz Publication, First edition. (In Persian)
- Seyyedani, F. & Khakhor, T. (2021) Life experience of divorced women. Tharan: Sociologisits Publication, First edition. (In Persian)
- Sohrabzadeh, M., Shoa, S., Movaheh, M. & Niazi, M. (2020). The relationship between family solidarity and family power distribution structure: Case study of married women in Shiraz. *Sociology of Social Institutions*, 6(14), 261-285. (In Persian)
- Tremmel, M. & Wahl, I. (2023). Gender stereotypes in leadership: Analyzing the content and evaluation of stereotypes about typical, male, and female leaders. *Frontiers in Psychology*, 14, 1034258.

Yarigaravesh, M. (2022). Lived experience of women from their life and their children's life after divorce. *Counseling Culture and Psychotherapy*, 13(50), 253-274. (In Persian)

© 2024 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-Noncommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

نویسندگان

ftp.farhadi@gmail.com

فاطمه فرهادی بابادی

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی فرهنگی، گروه علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

navabakhsh@srbiau.ac.ir

مهرداد نوابخش

استاد گروه علوم اجتماعی و جامعه‌شناسی، دانشکده ادبیات، علوم انسانی و اجتماعی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

t_khademian@iau-tnb.ac.it

طلیعه خادمیان

استادیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی